

של הניזק, על אף שיש לו למזיק קרקעות משובחות ממנה.

ורבי עקיבא סבר: בשדותיו דמזיק שיימינן.

ולפיכך, אם היתה עידית של הניזק שוה כזיבורית של המזיק, הרי לדעת רבי ישמעאל משלם המזיק מזיבורית שלו, כיון שהיא "מיטב דניזק". ואילו רבי עקיבא מחמיר, ואומר: לא בא הכתוב להקל עליו, (2) לפוטרו

בר יעקב את דברי רבי ישמעאל באופן אחר:

מט-א — **הכא** — במחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא — **במאי עסקינן** [באיזה אופן מדובר]? **כגון שהיתה שוה שדה עידית דניזק, כמו שדה זיבורית דמזיק.** (1)

רבי ישמעאל סבר: בקרקע דניזק שיימינן, שמים אנו את "מיטב שדהו" שאמרה תורה, שישלם המזיק בקרקע שנחשבת כמו העידית

דהשתא.

וכתב ה"חזון איש" [בגיטין סימן קמז פרק הניזקין], שלפי רבי ישמעאל הסובר "בדניזק שיימינן", אין מקום לספק, ואם בשעת ההיזק לא היתה לו קרקע שהיא כעידית דניזק, ואחר כך קנה אותה, ודאי חייב לתת לניזק ממנה, כיון שחיובו מעיקרא היה כדניזק אלא שלא חייבתו תורה לקנות, אבל אם קנה חייב לתת כמו עיקר חיובו.

וב"אילת השחר" כתב, שאם ננקוט, שאליבא דרבי עקיבא סגי בעידית שהיתה בשעת ההיזק, אם כן חוזרת קושיית תוספות, כי אם בשעת ההיזק היתה עידית שלו כזיבורית דניזק, ואחר כך קנה עידית כדניזק, הרי שלרבי עקיבא משלם בעידית דמעיקרא, ולרבי ישמעאל בעידית דהשתא!?

ג. ראה בראשונים להלן נ א, בענין "שפאי עידית", שכתבו, דבתר השתא אזלינן, וראה בהערות שם; והמאירי כתב, שאם אין לו עידית, והזיק, ואחר כך לקח עידית, פשיטא שמשתעבד בעידית.

2. כן כתב רש"י. ולפי זה, חזרה בה הגמרא ממה שהיתה סבורה לעיל מח ב [ראה שם בהערה 14], שמשונו של רבי עקיבא: "לא בא הכתוב אלא לשלם לניזקין מן העידית", יש ללמוד, שרבי ישמעאל מחמיר באיזה דבר יותר

דאורייתא הוא [בכא קמא מו ב] שנאמר "מי בעל דברים יגש אליהם" [שמות כד], יגיש ראה אליהם, רש"י.

והאחרונים [ראה "פני יהושע" וחתם סופר] התקשו, שהרי בכבא קמא שם אמרו, שדין זה סברא הוא, והפסוק נדרש לענין אחר, ולמה אמר רש"י, שהמקור לדין "המוציא מחבירו עליו הראיה" הוא מן המקרא!?

וב"ברכת אברהם" תירץ, שאם סברא היא, הרי יש לומר "מיטב שדהו" גזירת הכתוב הוא לאפוקי מן הסברא. אבל אם מקרא מלא הוא, הרי יש לנו לפרש את מה שכתוב "מיטב שדהו" באופן שלא יסתור פסוק אחר.

ב. האחרונים הקשו, הרי אפשר ליישב את דברי רב אידי בר אבין באופן שהניזק טוען ברי והמזיק אומר שמא?! ראה בפני יהושע, בחידושי רבי עקיבא איגר, וב"אילת השחר"; וראה עוד ב"חידושים מכתב יד" ד"ה הכא במאי עסקינן.

1. א. ולא אמרו איפכא, שעידית דמזיק כזיבורית דניזק, כי לכולי עלמא אינו נותן אלא מעידית שלו, ואינו מחוייב לקנות, תוספות.

ב. והנה רבי עקיבא איגר הסתפק: למאן דאמר "בדמזיק שיימינן", אם קנה אחרי ההיזק קרקע יותר משובחת, האם סגי ליתן עידית שהיתה בשעת ההיזק, או שצריך לתת לו עידית

בעידית דניזק שהיא כזיבורית דמזיק, אלא לחייבו לשלם מעידית שלו.

ומפרשת הגמרא טעם מחלוקתם של התנאים:

מאי טעמא דרבי ישמעאל האומר שבדניזק שיימינן, משום שרבי ישמעאל למד זאת ב"גזירה שוה"⁽³⁾ לפי שנאמר "ושילח את בעירו וביער בשדה אחר, מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם".

נאמרה "שדה" לענין נזק למעלה, "וביער בשדה אחר"⁽⁴⁾ ונאמרה "שדה" לענין תשלומין למטה [בסוף הפסוק] "מיטב שדהו ישלם". ויש לנו ללמוד בגזירה שוה:

מה, כמו ש"שדה" האמורה למעלה היא שדה דניזק, שהרי בו הכתוב מדבר, אף "שדה" האמורה למטה, לענין תשלומי הנזק במיטב

שדהו, בשדה דניזק דיבר הכתוב. ונמצינו למדים, שבמיטב שדהו של ניזק הוא משלם.

ורבי עקיבא סבר: אין ללמוד גזירה שוה זו, שהרי הכתוב "מיטב שדהו ישלם" מדבר על "שדהו" דהיאך דקא משלם, [של מי שמשלם], דהיינו המזיק, ולא אתי גזירה שוה ועקר ליה לקרא.⁽⁵⁾

ורבי ישמעאל אמר לך: **אהני גזירה שוה**, ואף **אהני קרא**. כלומר, משניהם אנו לומדים, הן מהגזירה השוה, והן ממשמעות הכתוב.

אהני [הועילה] **גזירה שוה לכדאמרן** [למה שאמרנו], שהמזיק משלם בעידית דניזק, ואכן כך הוא עיקר דינו.

וכן **אהני קרא** — שמשמע מיטב דמזיק — ללמדנו דאי אית ליה [אם יש לו] למזיק

מרבי עקיבא.

וראה בתוספות [לעיל ד"ה אמר אביי], שמשלשונו של רבי עקיבא, אכן יש ללמוד שרבי ישמעאל מחמיר באיזה ענין אחר שלא נזכר להדיא בכרייתא, והביאו את דברי אביי בבבא קמא נט א, ראה שם.

3. בפשוטו "גזירה שוה" גמורה היא, כלומר, שמסיני קיבלו שיש ללמוד תיבות "שדה" זו מזו, אך יש מהראשונים שכתבו, כי בכל מקום שנאמרה לשון: "נאמר" כו' ו"נאמר" כו', אינה "גזירה שוה", אלא מידת "ילמד סתום מן המפורש"; וראה להלן בהערות.

4. כן פירש רש"י, ולפי זה "למעלה" אינו ראש הפסוק, כי לפני כן נאמר "כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה" וגו'. [ולכאורה גם מהרישא אפשר ללמוד, וראה "פני יהושע"

בבבא קמא, וברש"י על התורה].

5. על פי רש"י בבבא קמא.

ולכאורה קשה, איך רבי עקיבא לא דרש את הגזירה שוה, והרי אי אפשר לחלוק על מי שאומר שקיבל מרביתו גזירה שוה שנמסרה בסניני?! [ראה תוספות שבת צז א].

ואף אם הוקשה לרבי עקיבא מלשון הכתוב, דמשמע דהאיך דקא משלם, הרי יש לומר אהני גזירה שוה ואהני קרא?!

וב"מצפה איתן" בבבא קמא האריך, וכתב, שלפי דעת רבינו תם [הובאו דבריו בשיטה מקובצת בבא קמא ו ב מדברי מהר"י כ"ץ, ולהלן נט א בדברי תוספות שאנן ותוספות ערכין טו א], שלא נמסרה כאן גזירה שוה, אלא במידת "ילמד סתום מן המפורש" למד רבי ישמעאל, אתיא שפיר.

— נגח שור של הקדש], ועל זה אמר רבי עקיבא שמשלם ממיטב.

אי אפשר לומר כך, כי המזיק הקדש פטור מתשלומי נזק, ואינו משלם כלל, שהרי נאמר [שמות כא לה]: "וכי יגוף שור איש את רעהו ומת, ומכרו את השור החי וחצו את כספו. או נודע כי שור נגח הוא. שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה לו".

שור "רעהו" אמר רחמנא, וממעט הכתוב "רעהו": ולא שור של הקדש, שהמזיק ממון של הקדש, פטור לגמרי! (7)

אלא, שמא תאמר, שכונת הברייתא לאדם

עידית וזיבורית, וזיבורית דידיה [של המזיק] לא שויא בעידית דניזק [אינה שוה כמו עידיתו של הניזק] ואי אפשר לקיים "מיטב דניזק", דאז משלם ליה המזיק ממיטב שלו. (6)

שנינו בברייתא: רבי עקיבא אומר: לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית. וקל וחומר להקדש שגובה מן העידית:

ומפרשין: מאי [באיזה אופן נאמר] קל וחומר להקדש?

אילימא [אם נאמר] דננחיה תורא דידן לתורא דהקדש [השור שלנו — של הדיוט

אמאי לא נימא אהני קרא, באופן שאין לניזק נכסים כלל, דלולא קרא מסתברא, שאין צריך המזיק לשלם בעידית, ואהני קרא שיגבה מן העידית?! וה"תפארת יעקב" מח ב ד"ה ונראה לי, סובר, שאף לדינא אינו גובה מן העידית.

7. א. ואם תאמר, עד כאן לא שמענו אלא בשור שנגח דהיינו קרן, אבל שאר אבות ניזקין יש לומר שהמזיק את ההקדש חייב, ורבי עקיבא בכהאי גונא מיירי!?

תירצו הראשונים, שמ"שור רעהו" הנאמר בקרן, וכן ממה שדרשו לענין אדם המזיק: "כי יאכל" — פרט למזיק [פסחים לב ב], יש ללמוד לכל אבות ניזקין, שכל מזיק הקדש פטור.

ואף אם נאמר שהמזיק את ההקדש בשן ורגל חייב, מכל מקום אי אפשר להעמיד בכך את דברי רבי עקיבא, כי יש לפרוץ: מה להדיוט שכן חייב בשאר ניזקין.

והרמב"ן כתב, דבאותם אבות ניזקין שהמזיק את ההקדש חייב, אין צורך בקל וחומר, כי בכלל דינו של הדיוט הוא, ועל כרחך לא מיירי רבי עקיבא בכך.

6. יש להסתפק בדעת רבי ישמעאל, האומר "אהני גזירה שוה ואהני קרא", האם דין אחד נאמר — עידית דניזק, אלא דאהני קרא שלא תאמר שאי אפשר לחייבו יותר מעידית הניזק, ובאופן שעידית דניזק משוכחת מזיבורית דמזיק וגרועה מעידית שלו, לא ישלם אלא זיבורית, וקא משמע לן שלא יפחות מעידית של ניזק.

או שמא שני דינים נאמרו, הראשון — עידית דניזק, ואם אי אפשר לקיימו, גובה הוא מעידית דמזיק.

ונפקא מינה, אם יש למזיק עידית בינונית וזיבורית, ועידית דניזק משוכחת יותר מזיבורית דמזיק ופחותה מבינונית שלו, כי אם תאמר "לא תפחות מעידית דניזק", יגבה מן הבינונית, ואם תאמר "עידית דמזיק", יגבה מן העידית.

וראה ברא"ש בבבא קמא שהביא מחלוקת בזה, וברש"י ד"ה וזיבורית משמע, דמהשתא רמי דיניה דניזק אעידית דמזי, וראה ב"חידושי הריטב"א" [שנדפסו על שם רבינו קרשקש], שכתב "וראי יהיב ליה בינונית, דהא מקיים ביה שפיר עידית דניזק, כיון דשוויא טפי".

וראה בחידושי רבי עקיבא איגר, שהקשה:

האומר: הרי עלי מנה לברק הבית, ונתחייב בדיבורו, ועל זה הוא שאמר רבי עקיבא "קל וחומר להקדש", לומר דאתי גזבר של הקדש ושקיל [יגבה] מעידית.

אף כך אי אפשר לומר, כי לא יהא אדם זה אלא בעל חוב להקדש, ובעל חוב אין דינו אלא בבינונית! (8)

וכי תימא, ליישב, דקסבר רבי עקיבא שכל בעל חוב הדיוט שקיל בעידית, כמו ניזקין שדינם בעידית, (9) ומבעל חוב הדיוט יש ללמוד קל וחומר להקדש.

אכתי תיקשי: הא איכא למיפרך את הקל וחומר, ולומר:

מה לבעל חוב הדיוט, (10) שכן מצינו שיפה כחו של הדיוט בניזקין, לשלם לו כאשר הוזק, ולכך דין הוא שבעל חובו ישלם לו ממייטב.

תאמר בהקדש, שכן מצינו שהורע כחו בניזקין שהמזיק את ההקדש פטור, ולכך אף בעל חובו של הקדש לא ישלם להקדש ממייטב! (11)

ומסקינן: לעולם כדאמרין מעיקרא, דנגחיה תורא דידן לתורא דהקדש.

והא דקשיא לך הרי המזיק את ההקדש פטור, אימא לך: רבי עקיבא — שדרש קל וחומר לחייב את בעל השור לשלם, וממייטב — סבר לה כרבי שמעון בן מנסיא.

מדברי המאירי [אליבא דרבי שמעון], שבעל חוב גובה בעידית סברא הוא, שכיון שקיבל מעות שהן מיטב, עליו לשלם במייטב. וב"נמוקי יוסף" [בבא קמא ח א] כתב ללמוד בעל חוב בעידית, ממה שהלוה מוציא פחות שבכלים, וכל המטלטלין מיטב הם, ובסוגיא בבבא קמא ליתא תיבת "כניזקין".

ואמנם יכולה היתה הגמרא להקשות: מה שייך דין בעל חוב דהקדש לניזקין, אלא דעדיפא מינה מקשי.

ג. ואף שבעל חוב הדיוט גובה בבינונית מפני תיקון העולם, גבי הקדש אין חשש, ואוקמה אדאורייתא ללמוד מניזקין, פני יהושע.

10. "חידושי הריטב"א."

11. ראה להלן בהערות שהובאה קושית הרשב"א: מהיכי תיתי לחלק בין גבוה להדיוט כדי שנצטרך ללמוד בקל וחומר. וממילא, גם לא שייך פירכא על הקל וחומר! ?

ולפי דברי המאירי בהערה הקודמת, ניחא, כי

ב. ואין להקשות, שמא בקדשים קלים מיירי, ואליבא דרבי יוסי הגלילי הסובר מומן בעלים הוא וחייב! ?

כי אם כן, הרי התשלום הוא לבעלים ההדיוט, ועל זה אין שייך קל וחומר דרבי עקיבא, "פני יהושע".

8. קשה, הרי בדין תורה אנו עוסקים, ואם כן היה לגמרא לומר, בעל חוב דינו בזיבורית! ? ותירצו הראשונים, שהגמרא נקטה "בינונית" לרבותא, כי אפילו לרבי שמעון [להלן עמוד ב], אין דינו מן התורה אלא בבינונית. אי נמי, אפילו מדרבנן אין דינו אלא בבינונית. וראה עוד ברשב"א, ובשיטה מקובצת בבבא קמא.

9. א. כי בעל חוב בעלמא דינו מן התורה בעידית, משום דילפינן מניזקין, "חידושים מכתב יד". וכיון שבעל חוב נלמד מניזקין, מובן מה שהביאה הברייתא את דין בעל חוב דהקדש בקל וחומר מניזקין.

ב. ראה להלן מט ב בהערה 6, שהועתק

שהיא כעידית דניזק, ורבי עקיבא סובר מעידית דמזיק!?

והרי דלמא, דכולי עלמא — רבי ישמעאל ורבי עקיבא — בדניזק שיימינן וכמו שאמר רבי ישמעאל "מיטב שדהו של ניזק", והבא בברייתא, בפלוגתא דרבי שמעון בן מנסיא ורבנן בלבד קמיופלגני:

דרבי עקיבא סבר לה כרבי שמעון בן מנסיא שאף המזיק שור של הקדש משלם נזק שלם, וממיטב, ורבי ישמעאל סבר לה כרבנן, ופטור לגמרי.

ומשנינן: אם כן, שלא נחלקו התנאים בביאור מה שכתוב "מיטב שדהו", מאי קאמר רבי עקיבא: "לא בא הכתוב", דמשמע דבקרא גופיה פליגי, וקאמר רבי עקיבא לא בא הכתוב לכך אלא לכך!?

ועוד, אם כדבריך, שרבי עקיבא מסכים לקולא שאמר רבי ישמעאל שאין הניזקין

דתנאי: רבי שמעון בן מנסיא אומר: שור של הקדש שנגח לשור של הדיוט פטור, כי אנו דורשים "שור רעהו" משלם ולא שור של הקדש.

ואולם, שור של הדיוט שנגח לשור של הקדש, בין אם השור הנוגח תם, ובין אם הוא מועד, הרי בעליו משלם נזק שלם, שלא פטרה תורה את התם מחצי נזק אלא כשהזיק את "שור רעהו" ולא את השור של הקדש.

ועל זה אמר רבי עקיבא: "קל וחומר להקדש". כי רבי ישמעאל סובר כחכמים, הפוטרים את מי שהזיק להקדש,⁽¹²⁾ ואילו רבי עקיבא מחייב לשלם, וממיטב הוא משלם, קל וחומר מהדיוט.⁽¹³⁾

ופרכינן: אי הכי — שרבי ישמעאל ורבי עקיבא חולקים במחלוקת חכמים ורבי שמעון בן מנסיא — ממאי [מנין לך] דבעידית דניזק כזיבורית דמזיק נמי פליגי, שרבי ישמעאל סובר, שמשלם כזיבורית כיון

בתם, ואם כן חיובו של מזיק את ההקדש נכלל בדין התורה של כל מזיק, ולמה הוצרך רבי עקיבא להגיע לקל וחומר?

וראה מה שתירץ הרשב"א, וראה עוד לעיל הערה 7 בשם הרמב"ן, ובחידושי רבי עקיבא איגר ד"ה מאי קל וחומר.

ב. הקשו התוספות: אף אם רבי עקיבא סובר ששור שנגח שור של הקדש חייב, אכתי איכא למיפרך, מה להדיוט שכן יפה כוחו אצל אדם המזיק ובור, תאמר בהקדש שהורע כוחו שאדם המזיק ובור פטורין!?

וראה מה שתירצו התוספות; ובתוספות הרא"ש כתב, שלדעת רבי שמעון בן מנסיא, אכן אדם ובור שהזיק את ההקדש חייבין, ראה שם.

לא קיבל מעות מן ההקדש, ואם כן אין בעל חוב דהקדש נכלל מסברא בדין בעל חוב דעלמא, ורק משום קל וחומר הוא, ושפיר פרכינן.

12. בהקדש ודאי פליגי, דמדלא אדכר רבי ישמעאל הקדש כלל, אלמא אית ליה דהקדש פטור כרבנן, "חידושי הריטב"א"; וכן משמע מרש"י ד"ה אי הכי, שלפי דברי הגמרא עכשיו, חולקים רבי ישמעאל ורבי עקיבא בשני דברים.

13. א. הקשה הרשב"א: אם כן מאי קל וחומר, הא טעמו של רבי שמעון בן מנסיא הוא כמו שאמרו בבבא קמא לז ב, שהכל היו בכלל נזק שלם, אלא ש"רעהו" נתמעט מלשלם נזק שלם

רבינא אמר: משנתנו לא כדברי רבי ישמעאל היא (1) אלא לעולם, מתניתין רבי עקיבא היא, דאמר מדאורייתא בדמזיק שיימינן.

ומה ששנינו "מפני תיקון העולם", כדעת רבי שמעון היא, דדריש בכל מקום טעמא דקרא [מפרש טעמם של דיני התורה] (2)

ואף כאן, אכן דאורייתא הוא, והתנא מה טעם הוא דקאמר, מה טעם אמרה תורה הניזקין שמין להן בעידית מפני תיקון העולם, וכפי שמבואר בבבלייתא כאן.

משלמין ממיטב דמזיק אלא ממיטב דניזק, אם כן מאי קל וחומר להקדש דקאמר רבי עקיבא? הלא משמע שלהקל בא, וכי בא רבי עקיבא להקל גם בהקדש! (14)

מט-ב ועוד, הא אמר רב אשי תניא בהדיא, שנחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא, אם בדניזק שיימינן או בדמזיק שיימינן:

"מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" שאמרה תורה מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק, דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר: לא כי, אלא מיטב שדהו של מזיק ומיטב כרמו של מזיק.

שלותה] שנאמר: "לא תחבול בגד אלמנה". רבי שמעון אומר: עשירה ממשכנין אותה ענייה אין ממשכנין אותה, כי הטעם לאיסור לקיחת משכון הוא משום שאם ענייה היא אתה חייב להחזיר לה כל יום את המשכון ואתה משיאה שם רע [חשד] בשכנותיה. ונראה, שחכמים ורבי שמעון נחלקו, האם רשאים אנו ליתן טעם לדין התורה, כאשר מחמת כן יתחדש דין שאינו לפי פשטות הכתוב. ומה שאמרו כאן "ורבי שמעון דריש טעמא דקרא" כי כאן יש נפקא מינה למעשה מנתינת הטעם.

ב. ראה בתוספות הרא"ש שכתב דאי לא פליגי אלא היכא דאיכא נפקותא צריך למצוא נפקותא אף בנידון דסוגיין, ולא מסתבר לומר דנפקא מינה בשוגג, אם משלם בעידית או לא, כיון שאדם מועד לעולם. [כלומר, ואין נחשב "שוגג". וראה תוספות בבא קמא כז ב ד"ה שמואל ורמב"ן בבא מציעא פב ב]

ומסיים תוספות הרא"ש ושמה מהאי טעמא הוא דשיימינן בדמזיק, כלומר, לרבנן "מיטב שדהו" היינו של ניזק דומיא ד"שדה" שנאמרה למעלה, אבל לרבי שמעון, מחמת טעמא דקרא,

14. כי אין לפרש שהקל וחומר מתייחס אל עצם החיוב שהמזיק חייב להקדש, שהרי הברייתא עוסקת באיכות התשלום שהוא מעידית, ולא בעצם החיוב.

ואין לומר, שרבי עקיבא בא לחדש, שהקדש גובה מן העידית ולא מן הזיבורית, ומשום שדבר פשוט הוא, ואין בו רבותא, "חידושי הריטב"א"; וראה מה שהקשו התוספות כאן ובבבא קמא על פירוש רש"י, ובדברי הריטב"א נתיישבה קושייתם.

1. ולית ליה לרבי ישמעאל שומא בדמזיק כלל. [כלומר, אף מדרבנן] — רמב"ן לקמן נ א, וכן דעת הרא"ש שם ועוד ראשוני. ומשמע שזהו הטעם שמחמתו חולק רבינא על אביי.

ואפשר לפרש עוד, שרבינא רצה לפרש את המשנה אליבא דהילכתא, כיון דהלכה כרבי עקיבא מחבריו, וראה בהערה הבאה.

2. א. בבבא מציעא [קטו א] אמרו: אלמנה בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה [אין לוקחים ממנה משכון על הלואה